

Augļkopības nozares apskats par 2025. gadu

Pasaules un Eiropas kontekstā salīdzinoši stabils gads, kas neatnesa jaunus satricinājumus, lai arī neizbeidza esošos. Augļu un ogu ražošana pie ierobežotiem resursiem un nodrošinājuma turpinājās.

KLP plānošanas trešais gads, atbalsta maksājumu stabilitāte un atbilstošie nosacījumi ir bijis labs atbalsts nozarei. Stabils ir bijušas arī resursu cenas, kuru nelielais pieaugums atbilst labas ekonomikas prakses principiem. Tas nozīmē, ka varēja droši plānot augļu un ogu ražošanu. Aktuāls paliek jautājums par AAL nodrošinājumu, jo jaunas darbīgās vielas klāt praktiski nenāk, bet vecās katru gadu tiek samazinātas un izņemtas no apgrozības, tādēļ pieaug pētījumi par alternatīvo iespēju izmantošanu, jo vieta tukša nedrīkst palikt, jo siltāka klimata dēļ parādās jauni kaitīgie organismi. Otrais gads, kad svaigiem augļiem un ogām piemērota 12% PVN likme. Vai tas ir nācis par labu nozarei, ir ļoti diskutabli, jo tas vairāk vai mazāk tomēr ietekmē audzētāju konkurētspēju. Prakse pierādīja, ka klimata risku nozīme diemžēl pieaug. Pavasara salnas, lai arī ne tik postošas kā iepriekš, atsevišķiem audzētājiem sagādāja reālus zaudējumus gan augļiem, gan ogām. Vēl plašāku ietekmi atstāja lielais nokrišņu daudzums, no maija līdz jūlijam ieskaitot. Tas atstāja būtisku ietekmi uz stādījumu veselību, kas tālāk ietekmēja augļu un ogu kvalitāti. Šajā aspektā pavisam citādi redzam dronu izmantošanas iespējas, jo daudzviet tieši mitruma dēļ stādījumos bija apgrūtināta traktortehnikas izmantošana AAL izmiglošanai. “Skolas auglis” ir veiksmīgs atbalsta pasākums, kas turpināja stabilizēt nozari un veicināja dialogu starp audzētājiem, izglītības sistēmu un jauno paaudzi. Pārtikas ķēžu īsināšana jau kļūst ne tikai par atbalstu vietējām kopienām, bet arī par valsts drošības un labākas pārtikas nodrošināšanas jautājumu.

Latvijā 2025. gads bija ceturtais siltākais novērojumu vēsturē. Tas bija jau 13 gads pēc kārtas, kad vidējie rādītāji bija virs klimatiskās

normas, vidēji pār 1,2 °C virs normas. Īpaši silts bija janvāris–februāris, tāpat arī septembris–oktobris. Periodi ar zemākām gaisa temperatūrām bija īsāki un ne tik nozīmīgi. Lielākās temperatūras svārstības bija novērotas aprīlī un jūlijā, kā arī decembrī, kas varēja ietekmēt augļu koku ziemcietību. Nokrišņi bija tikai nedaudz augstāki par normu, 707,2 mm, bet mēs zinām, cik daudz no tiem bija tieši veģetācijas periodā. Madonas pusē tie bija 28% virs normas, tajā pašā laikā ap Jelgavu 22% zem normas. Īpaši mitrs bija janvāris, 57% virs normas, un maijs, 68% virs normas, kas ir ļoti netipiska parādība, maijs vienlaikus bija arī vēsākais šajā gadsimtā. Sevišķi mitri apstākļi veidojās maijā, jūnijā un jūlijā, it īpaši Latvijas austrumu daļā. Savukārt rudens un ziemas sākums daudzviet bija sausāks par normu. Saules spīdēšanas ilgums vidēji valstī bija par 10% mazāks, bet valsts centrālajos rajonos par 10% saulaināks. Ļoti vējainas dienas bija 26, no kurām 13 dienas bija ar stipras vētras >24,5 m/s spēku un trīs ar ļoti stipras >28,5 m/s spēku. Visvējainākais bija janvāris ar septiņām dienām.

Dārzkopības nozari aizvadītais gads ievērojami ietekmēja ar pārmitriem apstākļiem veģetācijas perioda laikā, radot lielas problēmas ar stādījumu kopšanas darbiem, tajā skaitā tieši augu aizsardzības līdzekļu izmantošanu. Daļai audzētāju zaudējumus radīja arī salnas un krusa. Arvien vairāk nozīmi parāda atbilstošas vietas izvēle augļu dārzam, mazāk risku audzējot. Aizvadītais gads spilgti parādīja vietas – neatbilstoša reljefa un mikroieplaku – negatīvo nozīmi. Saulei spīdot mazāk, augļu un ogu kultūrām mazāk cukuru, izņemot valsts centrālos rajonus.

Ābolu ražas un ābolu kvalitāte ļoti dažāda, atkarībā no konkrētiem apstākļiem un audzētāju spējas strādāt, izdarot kopšanas darbus īsā laikā periodā. Ne visiem tā izdevās, daļai, sevišķi Kurzemes pusē, ražu samazināja salnas. Kraupis agri uzsācis savu uzvaras gājieni, pasliktināja ābolu kvalitāti, kam klāt vēl nāca augļu puves. Kopumā kultūra deva stabilitāti, jo situācijas bija ļoti dažādas starp audzētājiem.

Bumbieres pie mums joprojām ir kā riska kultūra, jo trūkst stabili potcelmi, stumbru izturība bieži limitē koku dzīvotspēju. Bumbieru-kadiķu rūsa, pateicoties Latvijas košumkrūmu mīļotājiem, ir pārāk liels drauds bumbieru audzētājiem. Šī ir liela pretruna, tādēļ, vai mēs spēsim izaudzēt sev paši bumbieres, jautājums ir atklāts.

Plūmēm atsevišķos dārzos ražas izcilas, nebija kaitīgo vides faktoru – salnas, krusa – un atbilstoša augu aizsardzība pret puvēm un kaitēkļiem. Citur ražas zemākas un kvalitāte sliktāka. Ir laba šķirņu izvēle.

Ķiršu ražas būtiski zemākas, jo daudzos dārzos stādījumus skāra pavasara salnas, ko papildināja dažādu augļu puvi klātesamība vēlāk ražošanas periodā.

Zemeņu ražas ietekmēja laika apstākļi, vēsā pavasara dēļ ražas sākās novēloti, stādījumus ietekmēja pārmitrie laika apstākļi, radot problēmas ar pelēko puvi, arī apputeksnēšanās varēja būt labāka, jo vēsā laika dēļ apputeksnētāju kukaiņu bija mazāk.

Smiltsērķšķu raža jau trešo gadu pēc kārtas mazāka, kā atbilstoši būtu jābūt. Mitrais gads sekmēja sēņu un baktēriju slimību izplatību. Daudzviet laiks sakrita ar stādījumu atjaunošanu, kas ietekmēja kvalitatīvu ataugšanas iespēju. Lielas atšķirības starp audzētājiem, tā mazliet kopumā mīkstinot situāciju.

Upeņu stādījumos aizvadītais gads beidzot sekmīgāks kā iepriekš. Labo cenu dēļ bioloģiskajiem upeņu audzētājiem ļāva gūt labus ienākumus. Labākas ražas limitēja lapu slimības un problēmas ar divreizējo upeņu krūmu ziedēšanu.

Sarkanās jāņogas tomēr cieta no pavasara salnām, tās ietekmēja arī nepilnīgā apputeksnēšanās vēsā laika dēļ. Atkal kopējā aina atkarīga no konkrēto stādījumu atrašanās vietas.

Ērkšķogu ražu ietekmēja tieši slimību izplatība, kas pārmitros apstākļos kļuva īpaši nozīmīga. Pareiza krūmu kopšana un augu aizsardzība nodrošināja labas ražas.

Vasaras avenēs pamazāk kļūst par riska kultūru, jo tās var ietekmēt salnas, pārmitrās vietās apgrūtināta kopšana, nezāles kļūst par problēmu. Atsevišķās labākajās vietās ražas labas, citur pavisam nelielas.

Rudens avenēs jau ir kļuvušas par vairāk audzētu kultūru nekā vasaras. Ražas bija labas, jo rudens bija sauss, bet mitrā vasara deva iespēju izaugt spēcīgiem krūmiem. Cukura saturs ogās, pateicoties siltajam septembrim, bija labs.

Krūmmelleņu raža mazāka. Vēsa pavasaris negatīvi ietekmēja daudzus stādījumus. Daļa ziedķekaru apsala, daļa vēsā laika dēļ tika slikti un ļoti nevienmērīgi apputeksnēta, vēl daļu bojāja krusa, līdz ar to ne visas ogas bija novācamas, tas apgrūtināja ražas novākšanu.

Dzērvenes bija viena no retajām kultūrām, kura maz cieta no nelabvēlīgajiem laika apstākļiem, jo tās mīl mitrumu. Šīs kultūras audzētāji varēja būt apmierināti, jo ražas bija labas un investīcijas atmaksājās.

Nozare strādā stabili, esošie kooperatīvi ir atraduši savas nišas, kas dod iespēju to biedriem drošāk plānot attīstību. Vienlaikus tiek meklētas iespējas, kā mazināt darbaspēka izmaksas. Vietējie darbaspēka resursi praktiski ir izsmelti, tādēļ katrs audzētājs rūpējas par pastāvīgo darbaspēka piesaisti. Citi skatās pašlasīšanas dārzu virzienā, jo arvien vairāk pilsētu iedzīvotāji, ja ir labvēlīga ceļu infrastruktūra, dodas veselīgākas, kvalitatīvākas un svaigākas pārtikas meklējumos uz laukiem.

Ogas un augļi tradicionāli saistās veselīgu pārtiku. Daļai audzētāju, kuriem dārzi nav optimālās audzēšanas vietās, jārisina ūdens

noteces problēmas, kur jāmeklē iespējas sadarboties ar vietējām pašvaldībām, kaimiņiem. Klimata pārmaiņas reāli pārbauda audzētāju spēju sadarboties risinājumu meklējumos. Ūdens pārvaldība lauku platībās kļūs par vienu no virzieniem, kur būs jāveic ieguldījumi un būtu nepieciešams veikt modernizāciju esošām meliorācijas sistēmām. Nākotnē ūdens būs jāspēj saglabāt platībās visiem iespējamajiem veidiem, pilnībā kontrolējot ūdens noteci. Pamazām tiks izsmeltas apdrošināšanas iespējas, jo jāmaina būs pieeja resursiem un augsnes apsaimniekošana. Klimata izpausmju zaudējumu kompensācijas augs, kas spiedīs meklēt ne tikai audzētājus, bet nozares atbildīgās iestādes, zinātni, konsultantus un jaunus risinājumus, kas nodrošinās labāku ilgtspēju augļu un ogu ražošanā.

Turpinās paplašināties dronu izmantošanas iespējas, jo sevišķi dažādu ārpus AAL līdzekļiem esošo preparātu izmantošanai. Arvien pieaugs mākslīgā intelekta izmantošana, audzētāji meklēs risinājumus ar šī informatīvā resursa piedāvātajiem scenārijiem. Tā izmantošana skars visus audzēšanas posmus. Tas noteikti ietekmēs jaunu šķirņu parādīšanos, kā arī pastāv varbūtība, ka sekmēs jaunus selekcijas darbības virzienus, tajā pašā laikā meklējot vecā genofonda iespējas. Turpināsies kultūraugu daļas pāreja uz segtām platībām. Sevišķi šī tendence skaidri izteikta būs tādiem kultūraugiem kā zemenes, krūmmellenes, avenes, kazenes. Iespējams, var parādīties cenu diference pēc audzēšanas vietas. Pieaug īpatsvars dārziem, kur tiek izmantoti plaši sensori, kas ir kopā vienā tīklā, kurus iespējams drīz varēs vadīt mākslīgais intelekts. Tomēr tam visam būs vajadzīgi arī augsti kvalificēti speciālisti, kas šos procesus uzraudzīs. Uzskatu, ka vairāk parādīsies dārzi, kas ies pretēju virzienu, vairāk strādājot kopā ar dabu, izvēloties daudzveidīgus dārzus, kas piemēroti pašlasīšanai, tiešai pārdošanai, mazai pārstrādei un lauku tūrismam. Šo abu virzienu tālāka attīstīšana turpināsies. Pirmās saimniecības pamazām savus dārzus pārveidos par augsti tehnoloģiskām vietām,

sevišķi segtajās platībās, otri – paliekot daudzveidības un dabai draudzīgu metožu izmantošanā.

Ņemot vērā pašreizējās attīstības scenārijus pasaulē, primāri var notikt globālo pārtikas ķēžu darbības traucējumi, kas sekmēs vietējo kopienu attīstību un nostiprināšanos, veicinot īsās pārtikas ķēdes, tas var ietekmēt līdz šim zināmo pārtikas ķēžu darbību. Tā būs laba iespēja pārdaļīt tirgus segmentus par labu vietējiem audzētājiem. Ja tas vēl tiktu tālredzīgi papildināts ar atbalsta iespējām tādām aktivitātēm, tas procesus paātrinātu. Vienlaikus tas ir drošības un pārtikas nodrošinājuma jautājums.

Māris NARVILS,

LLKC Lauksaimniecības daļas augkopības eksperts